

'השכלה היא חופש'

מאת הלן מאריי*

טאלה, סטודנטית שנה שלישית לאנגלית באוניברסיטת ביר זית שבגדה המערבית, כתבה לאחרונה חיבור על חוויית הלימודים תחת כיבוש צבאי, שהתנכלות למוסדות חינוך היא חלק מההתקפה המתמשכת שלו על התשתית האזרחית והפיתוח הלאומי. החיבור נושא את הכותרת 'השכלה היא חופש'.

ב-1988 סגרו שלטונות הצבא הישראלי את אוניברסיטת ביר זית ואת כל מוסדות החינוך הפלסטיניים האחרים, ובהם בתי-ספר וגני ילדים. כל מוסדות החינוך נותרו סגורים קרוב לחמש שנים, עד 1992. הקהילה האוניברסיטאית סירבה להסכין עם התווית הפלילית שהוצמדה לחינוך והמשיכה לקיים שיעורים 'במחתרת': בבתים, במשרדים, בכנסיות, במסגדים ובמרכזים קהילתיים. הצבא הישראלי פשט לא פעם על שיעורים אלה וכל הסטודנטים והמרצים שהשתתפו בהם נאסרו. עצם הניסיון לרכוש השכלה נהפך לאקט של התרסה נגד הממשל הצבאי ולקריאת תיגר ישירה על הכיבוש.

מאז תחילת האינתיפאדה השנייה, בספטמבר 2000, בתי-הספר והאוניברסיטאות הפלסטיניים נתונים שוב להתקפות. לעתים הם נופלים קורבן להתקפה ישירה, כמטרות צבאיות, אך יש גם התקפות עקיפות: מדיניות הענישה הקולקטיבית של ישראל וההגבלות על התנועה, שכמותן כמאסר, מנעו מאלפי סטודנטים ומרצים להגיע למוסדות החינוך שבהם הם לומדים ומלמדים.

לפי נתוני המשרד הפלסטיני לחינוך ולהשכלה גבוהה, בחמש השנים האחרונות היו כ-300 בתי-ספר ושמונה אוניברסיטאות מטרה להפגזות, ירי או פשיטות של הצבא הישראלי. על-פי רשומות המרכז הפלסטיני לזכויות אדם, ברצועת עזה לבדה נהרסו 73 מוסדות חינוך, חלקם חלקית וחלקם לחלוטין. ביניהם היתה מכללה להכשרת מורים, שנחרבה לחלוטין במאסר 2004. בפלישות לרצועת עזה בשנה שעברה נורו ארבעה ילדים כשהיו בתוך כיתות בית הספר של אונרו"א. ביניהם היו התלמידות רעידה עדנאן אל-עסאר, בת עשר, ועידיר ג'אבר מחיימר, בת תשע, שנורו למוות ליד שולחנות הכתיבה שלהן.

"בתי הספר אמורים להיות מפלט בטוח", הצהיר פיטר הנסן, שהיה אז הנציב הכללי של אונרו"א. "בהזדמנויות רבות מספור קראתי לשלטונות ישראל לכבד את התחייבויותיהם על-פי האמנה לזכויות הילד ועל-פי החוק ההומניטרי הבינלאומי בכללותו, ולחדול מלירות על בתי ספר, מחשש שלא יהיה אפשר למנוע הרג של תלמידים חפים מפשע. כעת זה קרה".

כמו באינתיפאדה הראשונה, אוניברסיטת חברון והאוניברסיטה הפוליטכנית הפלסטינית נסגרו בפקודת הצבא במשך רוב שנת 2003. הסגירה פגעה ביותר מ-6,000 סטודנטים. דובר צה"ל הסביר כי שני המוסדות נסגרו, משום שלצבא "יש חובה למנוע חינוך המסית לרצח ישראלים". הסטודנטים בשתי אוניברסיטאות אלה פרצו בסופו של דבר את שעריהן, בניגוד להוראות הצבא, כדי לחדש את הלימודים ולתבוע את זכותם להשכלה.

* מתאמת הקמפיין על הזכות להשכלה באוניברסיטת ביר זית.

באותה שנה ממש התקבל במשרדי אוניברסיטת אל-קודס צו צבאי, שבישר כי חומת בטון, שמונה מטרים גובהה, תחצה בעוד זמן לא רב את הקמפוס ותפקיע שליש משטחה. אחרי מסע הסברה בינלאומי הוסט לבסוף תוואי החומה; היא תעבור ממש סמוך לכניסה לאוניברסיטת אל-קודס באבו דיס, וכך תנתק אותה מירושלים ומ-36% מן הסטודנטים הלומדים בה.

ההפרדה, הבידוד והגטואיזציה המתמשכים של שטחים פלסטיניים בעקבות הקמת החומה הבלתי חוקית בתוך הגדה המערבית, יותר מ-700 נקודות בדיקה ומחסומים ברחבי הגדה המערבית ורצועת עזה, הסגר המוטל תכופות על ערים שונות ותקופות עוצר ממושכות, השפיעו השפעה קטסטרופלית על חיי הפלסטינים, בכל היבט אפשרי. גם הגישה להשכלה גבוהה נפגעה. מבט חטוף בשינויים שחלו בקליטת סטודנטים מכל אזורי הארץ באוניברסיטת ביר זית בחמש השנים האחרונות מספק דוגמה אחת לכך:

- בשנת 2000 היו רשומים באוניברסיטת ביר זית כ-400 סטודנטים מרצועת עזה. היום יש רק 13 סטודנטים כאלה.

- בשנה האקדמית הקודמת ירד מספר הסטודנטים החדשים תושבי גנין שנרשמו לאוניברסיטת ביר זית מ-120 בממוצע לשנה לאפס.

בנובמבר 2004, באישון ליל, נתפסו ארבעה מהסטודנטים העזתיים שעדיין למדו באוניברסיטת ביר זית על ידי חיילים ישראלים וגורשו באופן לא חוקי לרצועת עזה. שום כתב אישום לא הוגש נגד הארבעה - וליד מהנא, בשאר אבו-סלים, מוחמד מטר ובשאר אבו שהלה - סטודנטים להנדסה אזרחית ולהנדסת מכונות, כולם בשנה האחרונה ללימודיהם. למרות זאת, על כל הארבעה נאסר לשוב לביר זית או להמשיך את לימודיהם.

המניעה השיטתית של השכלה מפלסטינים בידי הכיבוש הצבאי הישראלי אינה רק הפרה של זכויות אדם של יחידים. זוהי גם פגיעה בפיתוח של החברה הפלסטינית כולה.

ברוח דומה לזו שהביאה את טאלה לתאר השכלה כחופש, האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR), שישראל אשררה ב-1991, מדגישה ש"השכלה היא גם זכות אדם בפני עצמה וגם אמצעי הכרחי למימוש זכויות אדם אחרות".[†]

אוניברסיטת ביר זית פתחה במסע הציבורי 'הזכות להשכלה' ב-2002, בעקבות הצבת מחסום צבאי בדרך המובילה מרמאללה אל האוניברסיטה. המחסום, 'מחסום סורדא' שמו, מנע כליל את הגישה אל האוניברסיטה במשך שלוש שנים. הוא פורק לבסוף בדצמבר 2003, אם כי בדרך לביר זית עדיין שולטים מחסומים זמניים, הממשיכים להטריד סטודנטים ומרצים בדרכם לאוניברסיטה.

המניע המיידית למסע הציבורי 'הזכות להשכלה', היה המשבר הנוכחי, אבל הוא צמח מהיסטוריה ארוכה בהרבה של פעילות בתחום זכויות האדם באוניברסיטת ביר זית. האוניברסיטה ניהלה מאבקים בנושאים כמו זכויותיהם של סטודנטים היושבים בכלא וסגירת מוסדות חינוך בידי הצבא מאז שנות ה-70 של המאה ה-20.

[†] ICESCR, הערה כללית מס' 13 - הזכות להשכלה, פסקה 1, <http://www.ohchr.org/english/bodies/cescr/comments.htm>

גיליון עדאלה האלקטרוני, מס' 18, ספטמבר 2005

הקמפיין 'הזכות להשכלה', הפונה לאוניברסיטאות, תנועות חברתיות ופוליטיות, ארגוני זכויות אדם ויחידים שהנושא קרוב ללבם בכל רחבי העולם, גורס כי חופש, צדק, השכלה ופיתוח הם תנאים מוקדמים לשלום. לממשלה, לארגוני החברה האזרחית ולאנשים מהשורה יש אחריות להגן על הזכות האוניברסלית להשכלה ולתבוע את מימושה.

'הזכות להשכלה' הוא קמפיין בינלאומי, המפעיל אתר אינטרנט אינפורמטיבי בכתובת <http://right2edu.birzeit.edu>. תוכלו לצרף את ארגונכם לקמפיין או להיות מנויים על ידיעון הקמפיין right2edu@birzeit.edu לכתובת.